

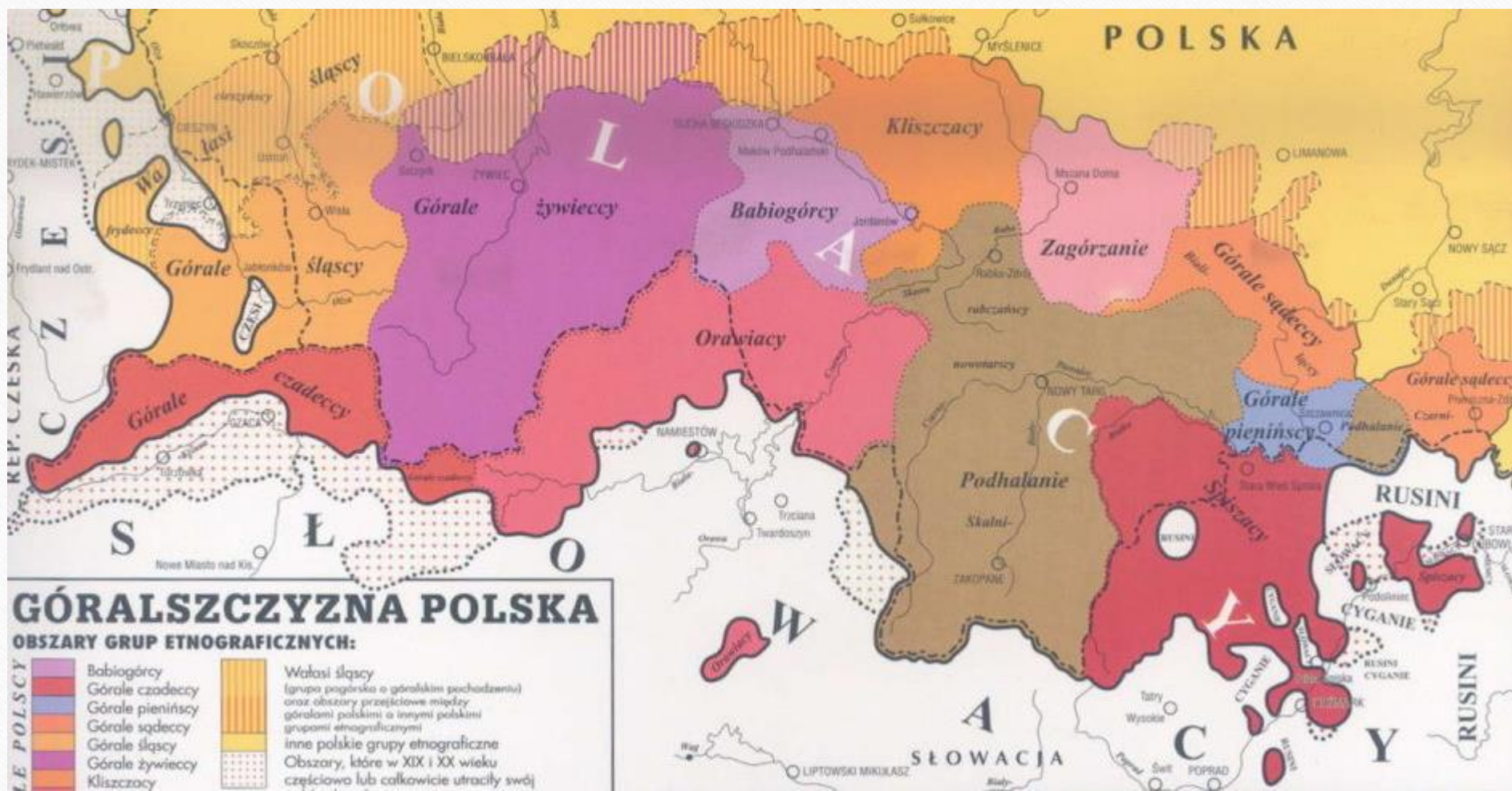
Folklor

Górali Podhalańskich cz.1

materiał do nauki samodzielnej Pracowni Tradycji Polskiej
Zespół Pieśni i Tańca Ziemi Szczecińskiej „Krağ”
Pałac Młodzieży — Pomorskie Centrum Edukacji w Szczecinie
Grupa: Krağ Senior I, 26.10.2020 r.
Prowadzący: Artur Kotwas, Paweł Sokołowski

Podhale

Górale Podhalańscy (też: Podhalanie) – najbardziej znana grupa polskich Górali Karpackich (często z nimi utożsamiany jest cały, bogato zróżnicowany region Karpat polskich), zamieszkują większą część rozległej Kotliny Orawsko-Nowotarskiej. Granica Podhalan biegnie na zachodzie doliną Czarnego Dunajca, obejmując wsie po obu stronach rzeki; na wschodzie stanowi ją rzeka Białka (lewy brzeg, z wyjątkiem Nowej Białej – wsi spiskiej), na północy pasmo Gorców i Żeleźnicy, a na południu Tatry. W obrębie Podhala wyróżniane są dwa subregiony: tzw. Skalne Podhale (Górale Tatrzańscy) na południu, u samych stóp Tatr, a na północy – Dolina Nowotarska, zwana też Podhalem Niżnym (Górale Nowotarscy). Za wsie graniczne Skalnego Podhala uznaje się (od zachodu): Chochołów, Ratułów, Skrzypne, Leśnicę, Białkę Tatrzańską i Bukowinę Tatrzańską.

Współcześnie zasięg Górali Podhalańskich rozszerzany jest niekiedy na wschodzie o wsie po lewej stronie Dunajca, takie jak Maniowy, Kluszkowce, Czorsztyń i Krośnica, zaś na północnym zachodzie o okolice Rabki Zdroju, z Rabą Wyżną, Sieniawą i Spytkowicami. W innych publikacjach wspomniane rejony traktowane są jako obszary o przejściowym charakterze kultury, z silnymi wpływami podhalańskimi.

Nazwa *Podhale* jest stosunkowo młoda; jako termin geograficzny pojawiła się w publikacjach naukowych na początku XIX w., a jako szerzej rozumiany termin, również jako nazwa grupy etnograficznej – dopiero w jego drugiej połowie. Nie jest etnonimem.

Od zachodu **Podhalanie graniczą** z Góralami Orawskimi; od południa, przez grań Tatr, ze słowackim Liptowem; od wschodu, wzdłuż Białki – z Góralami Spiskimi (z włączeniem do nich Nowej Białej). Na północy, poprzez masyw Gorców – z Zagórzanami, a na północnym wschodzie z Góralami Ochotnickimi.

Przeczytaj więcej: <https://www.etnozagroda.pl/gorale-podhalanscy>

Demonologia

Wiara w świat nadzmysłowy – demony i duchy, obecna w przeszłości wśród mieszkańców Niżnego i Skalnego Podhala należy już dzisiaj do historii. Wiedzę na jego temat przekazywano sobie w ramach ustnych przekazów, podań opowiadanych w kręgu rodzinnym bądź sąsiedzkim. Wątki zawarte w opowiadaniach spotykanych na Podhalu były podobne do wątków odnotowywanych przez badaczy na terenie całych Karpat. Występowały w nich historie dotyczące istot związanych z wodą, i powietrzem, a także lasami, polanami, niedostępnymi turniami i tatrzańskimi skałami oraz miejscami niezwykłymi jak cmentarz, rozstajne drogi czy granice wsi. Niektóre z tych istot przybierały postać ludzką lub człekokształtną, inne ukazywały się jako zwierzęta, jeszcze inne bywały niewidzialne. W przypadku tych ostatnich o ich obecności dowiadzano się obserwując wypadki i zaistniałe skutki.

Przeczytaj więcej: <https://www.etnozagroda.pl/gorale-podhalanscy/demonologia>

Budownictwo i mieszkanie wiejskie

Budownictwo ludowe Podhala jest dobrym przykładem przystosowania się człowieka do trudnych warunków środowiska naturalnego, w którym przyszło mu żyć. Obserwować to można między innymi w wyborze budulca, sposobie konstruowania ścian i dachów, czy orientowaniu budynków wchodzących w skład zagród.

Materiałem budowlanym wykorzystywanym powszechnie do wznoszenia domów mieszkalnych oraz budynków gospodarczych było drewno świerkowe. Łatwo dostępne, charakteryzujące się jasną barwą, posiadające dużą odporność na działanie szkodników i grzybów. Rzadki, ale wart odnotowania jest również fakt istnienia w rejonie Czarnego Dunajca budynków murowanych, wykonanych z cegły miejscowego wyrobu.

Ściany budynków drewnianych wznoszono z przepołowionych wzdłuż rdzenia belek, zwanych płazami. Górale chętnie używali do budowy domów jak najgrubszych drzew – w takim wypadku na zrąb chałupy starczała ich niewielka ilość. Do wznoszenia budynków inwentarskich wykorzystywano świerkowe okraglaki. Sporadycznie zdarzały się szopy zbudowane z kamienia.

Chałupy stawiano na peckach – płaskich kamieniach ułożonych w narożach, czyli węglach chałupy. Na nich spoczywały belki podwalinowe, na które, o ile było to możliwe, przeznaczano drewno dębowe. Niekiedy, najczęściej dla zniwelowania nierówności terenu, wykonywano kamienną podmurówkę.

Przy wznoszeniu ścian stosowano konstrukcję wieńcową polegającą na ułożeniu kłód drewna jednej na drugiej i połączeniu ich w węglach przy pomocy specjalnych nacięć. Bale pomiędzy sobą łączono teblami – klockami, które zabezpieczały przed wypaczeniem się poszczególnych płazów i czyniły konstrukcję sztywniejszą. Szpary pomiędzy drewnianymi kłodami wypełniano mchem, zbieranym na podmokłych terenach zwanych borami. Z czasem mech zastąpiono wiórami drewna świerkowego.

Przeczytaj więcej: <https://www.etnozagroda.pl/gorale/budownictwo-i-mieszkanie-wiejskie>

Gospodarka wiejska na Podhalu - Pasterstwo

Pasterstwo to jedna z najstarszych i najważniejszych form gospodarki górali podhalańskich, dla której miejscem eksploatacji od wieków były Tatry. Przypuszcza się, że już w XIV w. mieszkańcy najstarszych osad podhalańskich wypasali sezonowo trzody na terenie Tatr Polskich. Pierwsze wędrówki ze stadami, z uwagi na duże odległości, gęste i rozległe obszary leśne oraz brak dogodnych szlaków, były bardzo uciążliwe. Uczestniczyły więc w nich wyłącznie owce i kozy, a ich kierdele były nieliczne. Bydło wypasano w okolicy wsi.

Przeczytaj więcej:

<https://www.etnozagroda.pl/gorale-podhalanscy/gospodarka-wiejska-na-podhalu>

Gospodarka wiejska na Podhalu - Rolnictwo

Podhale może pochwalić się wszystkim, lecz nie rolnictwem. Co prawda region ten już od XIII w. stał się terenem intensywnej akcji kolonizacyjnej, lecz już wtedy zwracano uwagę na niekorzystne warunki dla uprawy roli. Świadectwem tego może być fakt, że już w 1369 r. biskup krakowski Bodzanta rozkazał obniżyć dziesięcinę opłacaną na rzecz kościoła „uwzględniając trudne warunki osadników, liche grunta i ostry klimat”.

Przeczytaj więcej:

<https://www.etnozagroda.pl/gorale-podhalanscy/gospodarka-wiejska-na-podhalu>

Gwara, ciekawostki gwarowe w regionach

Wyznaczenie zasięgu gwary podhalańskiej nie jest rzeczą prostą, a to z tej racji, że niejednoznaczne są granice samego Podhala. Argumenty historyczne (dotyczące osadnictwa) oraz etnograficzne nie pokrywają się do końca z argumentami dialektologicznymi. Szczególne kontrowersje budzi tu granica północna. Północna granica wąsko rozumianego Podhala wyznaczana bywa na linii Ludźmierz – Nowy Targ – Waksmund; w innych opracowaniach przesuwana bywa dalej, po linię po linię Odrowąż – Pieniążkowice – Klikuszowa – Obidowa – Gorce. W okresie międzywojennym obszar Podhala pojmowano najszerzej, czego dowodem jest współczesna nazwa miejscowości Maków Podhalański, powstała właśnie wtedy (w 1930). Językowo Podhale obejmuje tzw. Pohale Wschodnie.

Przeczytaj więcej: <https://www.etnozagroda.pl/gorale-podhalanscy/gwara-ciekawostki-gwarowe-w-regionach>

Medycyna ludowa

Lecznictwo, oprócz rolnictwa, jest prawdopodobnie tym obszarem kultury ludowej w którym najsilniej odbija się więź człowieka ze środowiskiem przyrodniczym w którym żyje. Długoletnia obserwacja leczniczego działania specyfików roślinnych, zwierzęcych i mineralnych pozwoliła w wielu przypadkach poznać ludziom ich dobroczynne działanie na organizm człowieka lub zwierzęcia. Zdrowie lub choroba, przyczyny dolegliwości, zapobieganie im i leczenie są problemami, z jakimi spotykała się ludność wiejska od najdawniejszych czasów. Tradycyjna medycyna ludowa była zawsze oparta z jednej strony na wiedzy empirycznej, korzystała bowiem z wielowiekowych obserwacji, z drugiej zaś na przekonaniach religijnych i magii.

Przeczytaj więcej: <https://www.etnozagroda.pl/gorale-podhalanscy/medycyna-ludowa>

Do najpopularniejszych roślin użytkowanych w ludowej fitoterapii należą:

- **dziurawiec** – w postaci herbatki działa przy schorzeniach wątroby, przewodu pokarmowego i dróg oddechowych
- **krwawnik** – czyści krew, pomaga przy wrzodach żołądka
- **babka** – liście przykłada się na wrzody, na rany
- **jałowiec** – wywar z jagód skuteczny jest w chorobach pęcherza i nerek
- **macierzanka** – pita jako napar, używana do kąpieli, zwłaszcza niemowląt
- **podbiał** – w postaci silnego naparu stosowano na kaszel
- **arcydzięgiel litwor** – wywar z korzenia używany przy zatruciach pokarmowych
- **żywokost** – mazidło z korzenia stosowano jako okład przy złamaniach i zwichnięciach, napar z kwiatu w schorzeniach dróg oddechowych
- **skrzyp polny** – w chorobach nerek i pęcherza

Pożywienie, kuchnia

Podstawą pożywienia była mąka owsiana, kapusta, niektóre produkty nabiałowe oraz ziemniaki – grule (w diecie górali obecne dopiero od koniec XIX w.).

Z mąki przygotowywano podstawowe posiłki. Należała do nich *kluszka*, którą sporządzano sypiąc mąkę owsianą (w miarę możliwości również jęczmienną lub żytnią) na wrzącą wodę, a następnie soląc. Potrawę nakładano na miskę, robiono w niej łyżką zagłębienie i wlewano mleko, przyrumienione masło lub roztopioną słoninę. W czasie postu dodatkiem do *kluszki* była *kwaśnica* lub olej lniany. Z mąki owsianej, rozmieszanej tak by pozostały grudki, robiono *zaciorkę*. Gotowano ją na mleku lub serwatce z mleka owczego. Z mąki i wody przyrządzano też ciasto na *kluszki scykane*, które łyżką rzucano na gotującą się wodę. Spożywano je głównie z mlekiem.

Przeczytaj więcej:

<https://www.etnozagroda.pl/gorale-podchalanscy/pozywienie-kuchnia>